

מדוע מקיפים את הבימה ומדוע אומרים הושענות בחג הסוכות?

הקדמה

נהגו ישראל קדושים בחג הסוכות להוציא ספר תורה ולהניחו, או להחזיקו, על הבימה, ולהקיף את הבימה שעליה ספר התורה, כשארבעת המינים בידיהם. בכל יום מקיפים הקפה אחת, וביום השביעי מקיפים שבע הקפות, ותוך כדי ההקפות אומרים את ההושענות¹.

המקור להקפות ולאמירת ההושענות הוא במשנה במסכת סוכה (פ"ד מ"ה דף מה ע"א): "בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת, ואומרים: 'אנא ד' הושיעה נא, אנא ד' הצליחה נא'. רבי יהודה אומר: 'אני והו הושיעה נא'. ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים".

יש לשאול על כך מספר שאלות:

1. מדוע מקיפים בחג הסוכות?
2. מדוע הקיפו דווקא את המזבח?
3. מדוע אומרים הושענות בחג הסוכות?
4. מדוע ביום השביעי מקיפים שבע פעמים?
5. מדוע ההקפות נעשות עם ארבעת המינים?
6. מדוע בימינו ההקפות הן סביב הבימה שעליה ספר תורה?
7. מה פירוש המלים "אני והו" ומדוע נבחרו דווקא מלים אלו?

מאמר זה יעסוק בשש השאלות הראשונות. בשאלה האחרונה יעסוק המאמר הבא.

א. הסבר על פי הפוסקים

על השאלה הראשונה מדוע מקיפים דווקא בחג הסוכות, ועל השאלה החמישית מדוע מקיפים עם ארבעת המינים, נראה לענות על פי מה שכתב הרמ"א בהלכות שמחת תורה (תרסט, א): "נהגו להקיף עם ספרי התורה הבימה שבבית הכנסת, כמו שמקיפים עם הלולב, והכל משום שמחה".

¹ זו לשון ה"שולחן ערוך" (אורח חיים סימן תרס סעיף א): "נוהגים להעלות ספר תורה על (הבימה) ולהקיפה פעם אחד בכל יום, ובשביעי מקיפים אותה שבעה פעמים, זכר למקדש". ושם סעיף ב: "נוהגים להקיף, אף מי שאין לו לולב. הגה: ויש אומרים שמי שאין לו לולב אינו מקיף, וכן נוהגין".

עוד כתב הרמ"א בהלכות סוכות (תרס, ב): "מי שאירע לו אבל בחג אינו מקיף". הסביר ה"משנה ברורה" שם (ס"ק ט): "אינו מקיף – דכתיב: 'ושמחתם לפני ד' אלקיכם שבעת ימים', והוא בשעת הקפה". כעין זה כתבו פוסקים נוספים.² אם כן טעם ההקפות הוא משום שמחה, כעין ריקודים.

גם נטילת ארבעת המינים היא משום שמחה, כמו שנאמר: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, כפת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל, ושמחתם לפני ד' אלקיכם שבעת ימים" (ויקרא כג, מ)³. ולכן מתאים להקיף ולרקוד עם ארבעת המינים המבטאים שמחה.

על השאלה מדוע מקיפים דווקא את המזבח נראה לענות על פי מה שנאמר במשנה (פ"ד מ"ה דף מה ע"א): "בשעת פטירתן מה הן אומרים? יופי לך מזבח, יופי לך מזבח". ופירש רש"י (בע"ב): "יופי לך – היופי הזה אנו עושין לך שאתה מכפר עלינו".⁴ על פי זה נראה לומר שאנו מקיפים דווקא את המזבח מפני שאנו שמחים בו שהוא מכפר עלינו, כמו שהתבאר בכמה מקומות שאנו שמחים שמחה גדולה בכפרת העוונות!

לפי הסבר זה מיושבות שלש מתוך השאלות: מדוע מקיפים בחג הסוכות, מדוע מקיפים את המזבח, ומדוע ההקפות נעשות עם ארבעת המינים: מקיפים בחג הסוכות כיון שהוא זמן שמחתנו. מקיפים את המזבח כיון שהוא מכפר עלינו ואנו שמחים בכפרה זו. ההקפות נעשות עם ארבעת המינים כיון שהם מבטאים שמחה.

ב. הסבר הירושלמי

על המשנה שאמרה "אותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים" אמרו בירושלמי (סוכה פ"ד סוף ה"ג): "אמר רבי אחא: זכר ליריחו". הסביר ה"פני משה" שם: "זכר ליריחו – שהיו מקיפין אותה שבע פעמים ביום השביעי". וכן כתב "קרבן העדה" שם: "לכך היו מקיפין שבע פעמים, זכר ליריחו, שהיו מקיפין אותה ביום הזה שבע פעמים".

² ב"ח שם על הטור, "לבוש", ביאור הגר"א, "פרי מגדים" ו"בכורי יעקב" (ס"ק ט).
³ ועיין בהרחבה במאמר על שמחת חג הסוכות מדוע נצטוונו על ריבוי השמחה דווקא בחג הסוכות, ובמאמר "מדוע נצטוונו ליטול ארבעת המינים בחג הסוכות?" פ"ג.
⁴ המשנה שם המשיכה: "רבי אליעזר אומר: 'לי-ה ולך מזבח, לי-ה ולך מזבח'. פירש רש"י (בע"ב): 'לי-ה ולך – אנו עושין את הכבוד הזה'. שאלו על כך בגמרא (מה ע"ב): "והא קא משתתף שם שמים ודבר אחר! ותניא: כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, שנאמר: 'בלתי לד' לבדו' (שמות כב, יט)!" ותירצו: "הכי קאמר: לי-ה אנחנו מודים [רש"י: שהוא אלקינו], ולך אנו משבחים [רש"י: שאתה חביב לפנינו לכפר עלינו], לי-ה אנחנו מודים, ולך אנו מקלסין".

מה שכתב "קרבן העדה": "שהיו מקיפין אותה **ביום הזה** שבע פעמים" כוונתו **ביום השביעי** להקפת יריחו, ולא ביום כ"א בתשרי, שכן הקפת יריחו היתה מיד אחרי פסח (יהושע פרקים ה-ו), והיום השביעי להקפתה היה בכ"ח בניסן (סדר עולם רבה פ"א).

לפי זה נשאלת השאלה: מה העניין לעשות זכר ליריחו בחג הסוכות? מתאים יותר היה לעשות זכר ליריחו בזמן הקפת יריחו, דהיינו אחרי פסח, או בסמוך לאותו זמן – בפסח!

אכן הקשה ה"פורת יוסף"⁵: "בירושלמי קאמר: 'זכר ליריחו'. ופירש המפרש משום דביריחו הקיפו שבע פעמים, לכן הקיפו המזבח שבע פעמים. ואין בזה שום טעם!"

ענה על כך ה"פורת יוסף": "ולי נראה שהוא טעות סופר, וצריך להיות בשתי תיבות: 'זכר ל' יריחו' והלמד הוא ראש תיבה 'לדבר', וכוונתו: 'זכר לדבר יריחו'. ופירוש שהוא נותן סימן שלא תטעה, אמר שזכר לדבר יריחו. וכן מצוי בכמה מקומות. וכיוצא בזה איתא בתענית (יד ע"א): 'וסימן לדבר יריחו', שלא תטעה אם התרעה זו בשופר"⁶.

אבל מפרשים אחרים הסבירו הסבר מהותי לקשר שבין הקפת המזבח להקפת יריחו.

ג. הסבר ה"ערוך לנר" לירושלמי

כתב ה"ערוך לנר" (סוכה מה ע"א): "מקיפין את המזבח שבע פעמים – בירושלמי קאמר: 'זכר ליריחו'. ומה שעשו זכר לנס זה, ובחג הסוכות דווקא, יש לומר דעיקר שמחת החג היא **להודות ולהלל להקב"ה חסדיו ונפלאותיו**, דלכך גומרין הלל כל ימי החג, ולא כל ימי פסח. ועיקר שבח הקב"ה הוא על **הנסים שבארץ ישראל**, דלכך אמרינן במגילה (יד ע"א): 'אין אומרים הלל על הנסים שבחוץ לארץ', ולכן מזכירין נס זה של יריחו, שהיה נס ראשון שעשה הקב"ה לישראל אחר שעברו הירדן ונכנסו לארץ ישראל"⁷.

⁵ סוכה מה ע"א בד"ה "במשנה בכל יום פעם אחת ואותו היום שבע פעמים".

⁶ בספר "המנהיג" הלכות ערבה סימן מד (הובא באוצר מפרשי התלמוד בסוכה שם) אכן ציטט כך את הירושלמי: "שבכל יום לא היו מקיפין את המזבח אלא פעם אחת, ובשביעי שבע פעמים, **וזכר לדבר יריחו, כדאמר בירושלמי**". כעין זה כתב רבנו בחיי, בספרו "כד הקמח" סוף ערך "ערבה" (עמ' רפח-רפט במהדורת מוסד הרב קוק): "רמז לדבר יריחו", אך הוא לא כתב בפירוש שמקורו בירושלמי.

⁷ והוסיף ה"ערוך לנר": "אכן התיקוני זוהר (תקון ו) נתן עוד טעם אחר לשבע הקפות, עיין שם".

לפי ה"ערוך לנר" ההקפות משמעותן **ויקודים**, כמו שכתבו הפוסקים, אלא שהוא הדגיש את ההודאה לד' על ניסיו עמנו, וכיון שהנס הראשון שהיה בארץ ישראל היה בנפילת חומות יריחו, מקיפים במשך ששה ימים הקפה אחת, וביום השביעי שבע הקפות!

יש לציין שהרמב"ם ב"מורה נבוכים" (ג, מג) הסביר שטעם השמחה בחג הסוכות הוא על זכייתנו בארץ ישראל, כפי שהתבאר במאמר על שמחת חג הסוכות, ודברי ה"ערוך לנר" ממשיכים את דברי הרמב"ם.

עוד יש לציין שלפי דברי ה"ערוך לנר" הקפת המזבח שונה מהותית מהקפת יריחו, שהקפת המזבח משמעותה שמחה, ואילו הקפת יריחו היתה כדי להפיל את חומתה, וההקפה במקדש היא רק זכר להקפת יריחו.

לפי ה"ערוך לנר" מיושבות שלש מתוך השאלות: מדוע מקיפים בחג הסוכות, מדוע ביום השביעי מקיפים שבע פעמים, ומדוע ההקפות נעשות עם ארבעת המינים: מקיפים בחג הסוכות, כיון שהוא זמן ההודאה על הניסים שעשה לנו ד', ובעיקר על הניסים שבארץ ישראל, שהראשון שבהם היה כיבוש יריחו. הודאה זאת נעשית על ידי נטילת ארבעת המינים שמבטאים שמחה.

כיצד מתישבות הבקשות עם ההקפות?

יש לשאול: לפי ה"ערוך לנר" והפוסקים שהסבירו שטעם ההקפות הוא משום שמחה, לכאורה לא מתאים שיחד עם ההקפות, שטעמן שמחה, נבקש: "אנא ד' הושיעה נא", או: "אני והו הושיעה נא"! יש לומר שמתוך ההודאה לד' על הניסים שהוא עשה לנו בעבר, אנו מבקשים שד' יעשה לנו ניסים גם בעתיד.

ד. הסבר רבנו בחיי וספר "המנהיג" לירושלמי

הסבר אחר לגמרי כתב רבנו בחיי בספרו "כד הקמח" סוף ערך "ערבה"⁸: "ויום שביעי של ערבה זה הוא יום כ"א בתשרי... וידוע כי היום הזה הוא תכלית החג, ותכלית ההקפה. גם תשלוש שבעים פרים, כנגד שבעים אומות, שיהיו מתמעטים והולכים. **והנה ההקפה לרמוז להם כליה והכרתה מן העולם**, רמז לדבר יריחו. וכן אמר שבכל יום ויום היו מקיפין את העיר פעם אחת, וכתב: 'ויהי ביום

⁸ עמ' רפח-רפט במהדורת מוסד הרב קוק. יש לציין שרבנו בחיי וספר "המנהיג" שיובא בסמוך חיו מאות שנים לפני ה"ערוך לנר", אבל דברי ה"ערוך לנר" הוקדמו לדבריהם מפני שדבריו ממשיכים את שיטת הפוסקים שהובאה בפרק הראשון, ועוד שדבריו קצרים יותר ופשוטים יותר, וכבר לימדנו חז"ל שראוי להקדים את הדברים הקצרים (שבועות ג ע"א).

השביעי... ויסובו את העיר... שבע פעמים... ותפל החומה תחתיה' (יהושע ו, טו-כ). ובזמן שהיה בית המקדש קיים היו מקיפים המזבח בכל יום פעם אחת, ובשביעי שבע פעמים. ולכך מנהג כל ישראל שעושים הקפות בבית הכנסת בכל יום פעם אחת סביבות התיבה וספר תורה עליה, וביום השביעי שבע פעמים... נמצאת למד שההקפה שהיו ישראל מקיפים את יריחו בכל יום פעם אחת וביום השביעי שבע פעמים, הכל היה רמז לשכינה... ולכן חלה מדת הדין על יריחו, ונפלה החומה תחתיה. וכן היו ישראל במקדש מתכפרים על ידי המזבח, ומדת הדין היתה חלה על האויבים, ולא היה להם רשות לבוא כנגד ישראל.

וכן לעתיד תחזור השכינה לבית קדשי הקדשים, ותחול מדת הדין בשונאיהם של ישראל אשר הציקום ושעבדו בהם. וההקפה שאנו עושים בזמן הזה הוא סימן ורמז לעתיד, **שתפול חומת אדום, ויהיו כלים ואובדים מן העולם**, שכן התנבא דניאל (ז, יא) על החיה הרביעית: 'עד די קטילת חיותא והובד גשמה, ויהיבת ליקדת אשא'. ואז ישמח הר ציון וירושלים, שנקראו מדבר וציה, שנאמר: 'ציון מדבר היתה, ירושלים שממה' (ישעיהו סד, ט). וכן התנבא ישעיהו שישמחו ציון וירושלים על פורענות אדום, הוא שנאמר: 'יששום מדבר וציה, ותגל ערבה, ותפרח כחבצלת' (ישעיהו לה, א)."

לפי רבנו בחיי מטרת ההקפות בחג הסוכות אינה כפי שהוסברה קודם על פי הפוסקים משום שמחה, אלא כדי שתחול מדת הדין על האויבים כשם שחלה על אנשי יריחו.

לפי רבנו בחיי מיושבות ארבע השאלות הראשונות: מדוע הקיפו בחג הסוכות, מדוע הקיפו דווקא את המזבח בחג הסוכות, מדוע אומרים הושענות בחג הסוכות, ומדוע ביום השביעי הקיפו שבע פעמים:

1-2. דווקא בחג הסוכות הקיפו, ודווקא את המזבח, כיון שבחג הסוכות הקריבו שבעים פרים, כנגד אומות העולם, שמתמעטים והולכים, לסימן כליה להם. וישראל היו מתכפרים על ידי המזבח, ומדת הדין היתה חלה על האויבים, ולא היה להם רשות לבוא כנגד ישראל.

3. בשעת ההקפות בקשו: "אנא ד' הושיעה נא", להכרית את האויבים, ולהפיל את חומת אדום.

4. ביום השביעי הקיפו את המזבח שבע פעמים, כשם שהקיפו את חומת יריחו שבע פעמים ביום השביעי.

יש לציין שהקפת המזבח שונה מהקפת יריחו, שכן הקפת יריחו היתה כדי להפיל את חומות יריחו שאותן הקיפו, ואילו הקפת המזבח לא נועדה להפיל את

המזבח ח"ו, אלא להיפך, שבזכות המזבח, שעל ידיו אנו מתכפרים ואותו אנו מקיפים, נפיל את חומת אדום!⁹

מדוע נוטלים ארבעת המינים בשעת ההקפות לפי רבנו בחיי?

יש לשאול על דברי רבנו בחיי: כיצד מתישבות הבקשות על הכרתת האויבים עם נטילת ארבעת המינים, שעניינם שמחה?

נראה לענות על כך שאכן לדעת רבנו בחיי נטילת ארבעת המינים בשעת ההקפות אינה משום שמחה, אלא משום טעם אחר: לבטא את נצחונו על אומות העולם!

כך כתב ספר "המנהיג" (הלכות אתרוג סימן לח): "אף על פי שלא נקרא יום השביעי של חג 'שבתון', מכל מקום הוא תכלית החג ותכלית ההקפה, ותשלומי הפרים שבעים, כנגד שבעים אומות, שהיו מתמעטין והולכין. וכן ההקפות, זכר לדבר יריחו, כדאמרינן בירושלמי (פ"ד ה"ג)... שנאמר: 'ויהי ביום השביעי ויסובו את העיר שבע פעמים, ותפול החומה תחתיה', וכן להפיל חומת אדום. ובזמן הבית בכל יום היו מקיפין את המזבח פעם אחת, ובשביעי שבע פעמים. ועל כן נהגו כל ישראל להקיף את התיבה שהתורה עליה. ועוד כי בהושענא רבה מקויימת חתימת שלושת הספרים הפתוחים לפני הקדוש ברוך הוא ונחתמים ביום הכפורים, ובהושענא רבה תכלית הכפרה, בשכבר התענינו מערב ראש השנה עד יום הכפורים, ונמחלו העוונות והזדונות והפשעים. ועל חייבי מיתות שוגגין הם גולין מהבתים לסוכות, שהן דירת עראי, ועל זה נתכפר לנו הגלות. והלולב שמנענעים להודיע כי נצחנו את כל המתקוממים עלינו, כדאמר בירושלמי ובפסיקתא: 'כד הדין נצוחי'א דנצחין בקרבא ונקטין לולבא בידיהון'. פירוש: כדרך המלכים המנצחים ותופשים

⁹ הסבר דומה להסבר זה כתב המהרש"א (חדושי אגדות סוכה מה ע"א): "כוונת ההקפה שישמרנו הא-ל מסביב מאויבים, כמו שנאמר: 'ומכל צרותיו הושיעו, חנה מלאך ד' סביב ליראיו' (תהלים לד, ז-ח), והוא בעצמו ענין הקפת יריחו ששה ימים, בכל יום פעם אחת, וביום השביעי שבע פעמים למפלת אויבים. וענין ההקפה דהכא במזבח על שם הכתוב 'ואסבבה את מזבחך ד'" (תהלים כו, ו) כי התם ביריחו פעם אחת בכל יום מששת ימי החג ושבע פעמים ביום השביעי. ולזאת הכוונה היה היקף בערבה, על שם הכתוב 'סביב רשעים יתהלכו' (תהלים יב, ט), שבה נמשלו הרשעים אויביו, שבהיקף זה יכלו הרשעים, כמו שהערבה כלה על ידי חיבוט בסוף".

גם על דברי המהרש"א יש לציין שהקפת המזבח שונה מהקפת יריחו, שכן הקפת יריחו היתה כדי להפיל את חומות יריחו, ואילו הקפת המזבח ודאי לא נועדה להפיל את המזבח ח"ו, אלא להיפך, שבזכות המזבח ניצל מהאויבים!

העיירות, ולקוחין הרומחין, ודגל המלכות תלוי עליהן, ועולין על ראש המגדל, ומוליך ומביא לכל רוח, להודיע כי המלך נצח את הכל"¹⁰.

דברי ספר "המנהיג" דומים לדברי רבנו בחיי, והוא הסביר שנטילת ארבעת המינים מבטאת את נצחוננו על האויבים בדין שהיה בראש השנה¹¹. כלומר: במינים אלו אנו מבטאים את נצחוננו על אומות העולם בדין, ומבקשים שנצחון זה יתבטא במציאות, וחומת אדום תפול, וישראל יחזרו לארצם.

לפי זה מיושבת גם השאלה החמישית מדוע נוטלים את ארבעת המינים בשעת ההקפות.

יש להעיר שב"הושענות" לא נזכרו בקשות רבות על הכרתת האויבים, אלא רק מעט¹².

לפי זה מובן גם מדוע ציוותה התורה להקריב שבעים פרים דווקא בחג הסוכות: בשעה שאנו נוטלים את ארבעת המינים, שמבטאים את נצחוננו על אומות העולם, אנו מקריבים שבעים פרים שרומזים להתמעטות האומות.

ה. מדוע בימינו מקיפים את הבימה?

המקור להקפת הבימה מופיע כבר בילקוט שמעוני (תהלים כו רמז תשג): "ואסבבה את מזבחך ד' – כדתנין: 'בכל יום היו מקיפין את המזבח פעם אחת', וכיצד היא סדר ההקפה? כל ישראל, גדולים וקטנים, נוטלים את לולביהם בידיהם

¹⁰ א. עיין בפסיקתא דרב כהנא "ולקחתם לכם" ובהערה לו שם העיר הר"ש בובר שבירושלמי אינו מופיע, אבל הוא מופיע במדרש ויקרא רבה (ל, ב) ובתנחומא אמור יח.

ב. כעין דברי ספר "המנהיג" כתב גם האבודרהם (במהדורת ירושלים תשכ"ג עמ' רצד).
¹¹ יש לציין שהסבר זה הוא על פי היסוד שחג הסוכות, מלבד היותו אחד משלשת הרגלים, הוא גם אחד מחגי תשרי, כלומר: המשך של ראש השנה ויום הכפורים. עיין במאמר "מדוע הופרדו מצוות חג הסוכות בפרשת אמר?" פ"ג סעיף 2.

¹² רבנו בחיי חי בספרד, ומן הסתם אמר את ההושענות של הספרדים, שחיבר רב סעדיה גאון. בהושענות אלו מצאנו שלש פעמים בקשה על הכרתת האויבים:

א. ביום הראשון: "אנא גדע נא ניני דישון" (עיין בראשית לו, כ-ל).
ב. ביום השני: "וישמו אשם אצים לנתשני".
ג. בהושענא רבא: "אנא סחה נא כליל ממלכות האליל".
גם בהושענות שאומרים האשכנזים, שחיבר הקליר, מצאנו ארבע פעמים בקשה על הכרתת האויבים:

א. בפיוט "אערוך שועי" נאמר: "כלה מרשיעי".
ב. בפיוט "אנא אזור חין תאבי ישעך" נאמר: "אנא גאל כנת נטעך, דומה בטאטאך" (עיין ישעיה כא, יא).
ג. בפיוט "א-ל נא טעינו כשה אובד" נאמר: "א-ל נא חמוץ בגדים, זעם לנער כל בוגדים" (עיין ישעיה סג, א).
ד. בפיוט "אמץ ישעך בא" נאמר: "שם רשעים להאביד".

הימנית, ואתרוגיהם בידיהם השמאלית, ומקיפין אחת, ואותו היום היו מקיפין שבע פעמים. אמר רבי חייא: זכר ליריחו. הא תינח בזמן שיש מזבח, בזמן הזה? חזן הכנסת עומד כמלאך האלקים, וספר תורה בזרועו, והעם מקיפין אותו דוגמת מזבח".

הדברים נפסקו ברמב"ם (הלכות לולב פ"ז הכ"ג): "וכבר נהגו ישראל בכל המקומות להניח תיבה באמצע בית הכנסת, ומקיפין אותה בכל יום, כדרך שהיו מקיפין את המזבח זכר למקדש".

הסביר ה"משנה ברורה" (סימן תרס"ט ק"א): "ספר תורה על הבימה ולהקיפה וכו' – שהיא נשאת לנו במקום מזבח, כדאיתא בגמרא (מגילה לא ע"ב) שהשיב הקב"ה לאברהם אבינו שכל זמן שיהיו קוראין בניך לפני בסדר הקרבנות מעלה אני עליהן כאלו מקריבין לפני וכו'". כלומר: שלימוד התורה מכפר כמו הקרבנות.

סיכום

נאמרו מספר שיטות בהסבר ההקפות, נטילת ארבעת המינים בשעת ההקפות ובקשת הושענות:

א. לפי הפוסקים:

1. ההקפות באות להביע את שמחתנו בחג הסוכות.
2. ההקפות נעשות עם ארבעת המינים, שהם מבטאים את השמחה.
3. ההקפות במקדש היו סביב המזבח, שכיפר עלינו והגן עלינו, ואנו שמחים בכפרתו.

ב. בירושלמי נאמר שההקפות בכלל, ושבע ההקפות ביום השביעי, הם זכר ליריחו.

ג. לפי ה"ערוך לנר":

1. ההקפות באות להביע את שמחתנו בחג הסוכות על הנסים שעשה לנו ד', שהנס הראשון בארץ ישראל היה כיבוש יריחו.
2. ההקפות נעשות עם ארבעת המינים, שהם מבטאים את השמחה.
3. הבקשות שאומרים בהושענות נובעות מכך שמתוך שהודינו לד' על הנסים שעשה לנו בכניסה לארץ, אנו מבקשים שד' יעשה לנו ניסים בזמן הזה.

ד. לפי רבנו בחיי וספר "המנהיג":

1. הכוונה בהקפות היא להכרית את אויבינו, ולהפיל את חומת אדום, כשם שהופלה חומת יריחו.

2. הבקשות שאומרים בהושענות על הכרתת האויבים ועל החזרת השכינה, נובעות מכך שבהקרבת פרי החג רמוז שאומות העולם כלות והולכות. דבר זה רמוז דווקא בסוכות מתוך הניצחון שנצחנו את האויבים בדין שהיה בראש השנה.
3. ההקפות נעשות עם ארבעת המינים, שהם מבטאים את נצחוננו על אומות העולם בדין שהיה בראש השנה.
4. ההקפות במקדש היו סביב המזבח, שכיפר עלינו והגן עלינו.

ה. ההקפות בימינו הן סביב הבימה שעליה ספר תורה, שהתורה מכפרת עלינו ומגינה עלינו.

יהי רצון שנשמח ונודה לד' כל הזמן, ובזכות ההקפות וההושענות בבית הכנסת, נזכה להכרתת אויבינו, לקיבוץ גלויותינו, להשראת השכינה בתוכנו, ולהקפת המזבח בבית המקדש, בגאולה השלמה בקרוב.

נספח: מדוע ציוותה התורה להקריב שבעים פרים דווקא בחג הסוכות לפי רש"י

במאמר התבארה שיטת רבנו בחיי וספר "המנהיג" על משמעות הקרבת שבעים הפרים בחג הסוכות. מרש"י בפירושו לתורה (במדבר כט, יח) נראה כיוון שונה לחלוטין.

כך כתב רש"י: "פרי החג שבעים הם, כנגד שבעים אומות שמתמעטים והולכים, סימן כליה להם, ובימי המקדש היו מגינין עליהם מן היסורין". דברי רש"י הראשונים דומים לדברי רבנו בחיי, אבל דברי רש"י האחרונים נראים הפוכים מתחילת דבריו: הקרבנות באים להגן על אומות העולם, ולא לרמוז על כליתם!

כתב המהר"ל ב"גור אריה": "הוקשה לו פירושו, דלעולם 'מעלין בקדש ולא מורידין' (ברכות כח ע"א), וכאן מורידין בקרבנות! ומתרץ שהשבעים פרים נגד האומות, שהם כלים והולכים, ולכך מתמעטים".

נראה מדבריו ששבעים האומות שכלות והולכות זוהי עובדה, ולכן הפרים יכולים להתמעט, בניגוד לכלל "מעלין בקדש ולא מורידין". אבל הקרבנות אינם כדי "שיהיו מתמעטים והולכים", כלשון רבנו בחיי, אלא אדרבא, כדי להגן עליהם מן היסורים!

כן משמע גם מהגמרא במסכת סוכה (נה ע"ב): "הני שבעים פרים כנגד מי? כנגד שבעים אומות... אמר רבי יוחנן: אוי להם לגויים שאבדו ואין יודעין מה שאבדו: בזמן שבית המקדש קיים - **מזבח מכפר עליהן**, ועכשיו מי מכפר עליהן?". הסביר רש"י: "שבעים פרים - פרי החג שבעים הם, חוץ משל שמיני, כנגד שבעים אומות, לכפר עליהם, שירדו גשמים בכל העולם, לפי שנידונין בחג על המים".

מרש"י עולה ששבעים הפרים שישראל מקריבים, מכפרים על אומות העולם, ומקריבים אותם דווקא בחג הסוכות, כדי שאומות העולם יזכו לגשם.

מדוע אנו צריכים לכפר על הגויים? כיון שעם ישראל הוא "ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט, ו) ו"הלב שבאומות" (כוזרי ב, לו), עלינו מוטל לדאוג לכל הבריאה כולה.

אבל לפי זה יש לשאול: לפי רבנו בחיי, ששבעים הפרים באו לבטא את הכרתת הגויים, מובן מדוע מבקשים ב"הושענות" על הכרתת האויבים. אבל לפי רש"י, שבחג הסוכות אנו צריכים לדאוג לכפר על הגויים, לכאורה לא מתאים שנתפלל על הכרתתם!

נראה לענות על כך על פי היסוד שהתבאר לעיל, שחג הסוכות ממשיך את חגי תשרי. בראש השנה אנו ממליכים את ד', ומתפללים לגילוי מלכותו בעולם. גילוי מלכות ד' בעולם מתבצע על ידי עם ישראל, שחוזר לארץ ישראל ושולט בה. כיון שהגויים אינם מאפשרים לעם ישראל לחזור לארץ ישראל, צריכים להפיל אותם, כדי לכבוש את ארץ ישראל. כשם שהיינו צריכים להפיל את חומת יריחו, כדי לכבוש את ארץ ישראל בזמן יהושע.

לא רק זאת שמפני שהגויים אינם מאפשרים לעם ישראל לחזור לארץ ישראל, לכן הם יאלצו לעזוב אותה, אלא שדווקא על ידי סילוקם מארצנו תתגלה מלכות ד' בעולם! כך אמרו חז"ל בילקוט שמעוני (יהושע פ"ג רמז יד): "הנה ארון הברית אדון כל הארץ - אמר רבי שמואל בר נחמני: כל מקום שנאמר 'אדון' - עוקר דיורין ומכניס דיורין, וזה בנין אב לכולם: עוקר כנענים ומכניס ישראל"¹³. אבל כאשר הגויים מתנהגים כראוי - אנו מכפרים עליהם.

¹³ עיין בילקוט שמעוני שם שהוסיף: "וכן הוא אומר: 'לכן נאום האדון ד' צבאות אביר ישראל וגו', ואשיבה שופטך כבראשונה' (ישעיהו א, כד-כו)".

כעין זה כתב גם רש"י בישעיהו (א, כד): "נאם האדון - שהכל שלו, ובידו לעקור אתכם מארצכם, ולנטוע בה אחרים".

כעין זה כתב גם הרשב"ם בפרשת משפטים (שמות כג, יז): "האדון ד' - והארץ שלו, שלא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות, כמו שמפורש בפרשת כי תשא: 'שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ד' אלקי ישראל, וסמך ליה: 'כי אוריש גוים מפניך, והרחבתי את גבולך, ולא יחמוד איש את ארצך, בעלותך לראות את פני ד' אלקיך שלש פעמים בשנה' (שמות לד, כג-כד). וכן בכל מקום לפי ענין המעשה שבפרשה קורא את הקב"ה. וגם רבותינו דרשו: 'הנה האדון ד' צבאות מסעף פארה' (ישעיהו י, לג) - בכל מקום שאתה מוצא את הלשון הזה - מוציא דיורין ומכניס דיורין".

ועיין עוד בספר "התקופה הגדולה" עמ' לח-מ, ובמאמר "מה משמעות הביטוי 'ארון הברית אדון כל הארץ'?" בספרי "הדר הנביאים" יהושע פרק ג.